

DOÇ. DR. SERKAN ŞEN'İN “ESKİ UYGUR TÜRKÇESİ DERSLERİ” ADLI ESERİ ÜZERİNE

Kuban SEÇKİN*

1. Doç. Dr. Serkan Şen'in Öz Geçmişi

09.04.1976 Samsun doğumlu olan Şen, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1993 yılında mezun olmuştur. Daha sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eski Türk Dili Ana Bilim Dalı yüksek lisans programından *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* adlı çalışmasıyla 2002 yılında mezun olmuştur. Daha sonra aynı üniversite ve ana bilim dalında *Orhon, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü* adlı doktora teziyle 2007 yılında doktor unvanı; 2011 yılında da Doçent Doktor unvanını almıştır.

2005 - 2006 yılları arasında Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı bursu ile Kızılorda Korkut Ata Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinde Türk dili ile ilgili eğitim öğretim ve araştırma çalışmalarında bulunmuştur. 2010 yılında 4 ay boyunca TÜBİTAK bursu ile Berlin

* Doktora Öğrencisi; Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, kubanseckin@hotmail.com.

Bilimler Akademisi Turfan Araştırmaları Merkezinde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. İngilizce ve bilimsel faaliyetlerini yürütecek ölçüde Almanca ve Rusça bilen Şen halen Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde Eski Türk dili ABD Başkanlığı görevini yürütmektedir.

2. Doç. Dr. Serkan Şen'in Bazı Çalışmaları

- ŞEN, S. (2001). Anlam İyileşmesi ve Kötüleşmesine Divan u Lugati't Türk Merkezli Örnekler. *Belleten*, C. I, S. 591, s. 268-275.
- ŞEN, S. (2001). Költigin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Geçen Bükli Sözcüğü Üzerine. *Belleten*, C. II, S. 595, s. 55-60.
- ŞEN, S. (2004). Orhun Yazıtlarından Uygur Yazmalarına Anlam Daralmaları. *TÜBAR*, Bahar, s. 151-160.
- ŞEN, S. (2005). Türkçenin 'Banyo' Karşılığında Bilinen İlk Sözcüğü: Sukıngu. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, s. 83-90.
- ŞEN, S. (2007). Köl Tigin Yazıtının Güneybatı Yüzünde Ağışın mı Yoksa Ağışın mı Okunmalı? *Turkish Studies*, 2/2, 603-610.
- ŞEN, S. (2008). Dede Korkut Kitabı'nda Kadına Yönelik Hitaplar. *Turkish Studies*, 3/2, 627-641.
- ŞEN, S. (2008). Eski Türklerde Maden İşçiliğine Bir Bakış. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5/3, 162-172.
- ŞEN, S. (2008). Standart Türkiye Türkçesinde Deyimlerle Yaşayan Tarihi Sözcükler. *Belleten*, C. XCVI, S. 681, s. 255-263.
- ŞEN, S. (2008). Taryat Yazıtının Batı Yüzünde (...) [ılgım] ve (...) [çalgım] İşaretleriyle Yazılan Sözcük Nasıl Okunup Araştırılmalı? *Belleten*, II, s. 99-107.
- ŞEN, S. (2008). Türkiyede Meyvelerden Yararlanılarak Verilmiş Yer Adları. *Turkish Studies*, 3/5, 401-419.
- ŞEN, S. (2009). Ceval Kaya, Uygur Harfli Rızvan Şah ile Ruh-Afza Hikayesi: Giriş, tıpkıbasım, çeviri, notlar ve dizinler, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2008, 216 s. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, 249-254.
- ŞEN, S. (2009). Çok Sözcüğü Nereden Geliyor? *Belleten*, II, 107-111.
- ŞEN, S. (2009). Derleme Sözlüğüne Göre Türkiye Türkçesi Ağızlarında Meslek İcracısı Adları. *TÜBAR*, Bahar, 173-184.
- ŞEN, S. (2010). Orhon Yazıtlarında Geçen Teñri Teg Teñride Bolmuş Türük Bilge Kagan ve Teñri teg Teñri Yaratmış Türük Bilge Kagan İfadelerinin Yeni Bir Yorumu. *I. Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni Bildirileri*, Afyon, s. 251-259.
- ŞEN, S. (2010). *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*. Samsun: Uğur Matbaası.
- ŞEN, S. (2012). 'Sık' Sözcüğünün Kökeni Üzerine. *Turkish Studies*, 7/4, 513-517.

2. Eski Uygur Türkçesi Dersleri Adlı Eser İncelemesi

Doç. Dr. Serkan Şen tarafından Şinasi Tekin'in aziz hatırasına ithaf edilmiş “*Eski Uygur Türkçesi Dersleri*” adlı kitap, 2014 yılının Ocak ayında Bilge Kültür Sanat Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Şen, *Sunuş* başlığı altında Türk dilinin ve Eski Uygur Türkçesinin önemini vurguladıktan sonra kitabını Eski Uygur Türkçesinin öğretimindeki kaynak eksikliğini gidermek gayretiyle ve Uygurca derslerinin lisans ve lisansüstü düzeyde öğretimine katkı sağlamak üzere hazırladığını vurgulamıştır.

İçindekiler ve *Sunuş* bölümlerinden sonra kitap sırasıyla *Giriş*, *Dilbilgisi*, *Ek kısaltmaları*, *İncelemeler* ana başlıklarını taşımaktadır. Yazarın da sunuş bölümünde belirttiği üzere giriş ve dil bilgisi bölümlerinde mümkün olduğunca ayrıntıya girilmemiş; hâlihazırda bu bölümlerde verilen bilgilerin derinlemesine yer aldığı pek çok tarih ve gramer çalışmasının varlığına işaret edilmiştir.

Giriş bölümü *Uygurlar, Uygurlar ve Türk Dili* olarak iki alt başlığa ayrılmıştır. Uygurlar bölümünde Uygur adının kökeni, Uygur Devletlerinin tarihsel olarak kuruluşu, yıkılışları, farklı dinleri benimsemelerinin sebep ve sonuçları genel hatlarıyla anlatılmıştır. Uygurlar ve Türk Dili bölümünde ise ilk olarak Orhon Türkçesi ile eski Uygur Türkçesi arasındaki farklar belirtilmiştir. Daha sonra *Eski Türk Çağında Filoloji ve Türkçecilik Çabaları*¹ başlıklı bir okuma parçasına yer verilmiştir.

Eski Uygur Türkçesine ait metinler; Budist çevreye ait metinler, Maniheizt çevreye ait metinler, Hristiyan çevreye ait metinler ve Din dışı çevreye ait metinler olarak sınıflandırılmıştır. Şen, Budist çevreye ait metinleri anlatmadan önce Budizm'in ortaya çıkışını sonra Uygurların Budizm ile tanışıp bu dini benimseyişlerini anlatmış, daha sonra Budist çevreye ait "Vinayalar, Sutralar, Abhidharmalar, Anlatılar/Masallar, Küentso Biyografisi, Tövbe Duaları, Büyü Metinleri ve Şiirler" hakkında genel bilgiler vermiştir. *Şingko Şeli Tutung*² adlı bir okuma parçasından sonra sırasıyla Maniheizt ve Hristiyan çevreye ait metinler hakkında bilgiler verilmiştir. Din Dışı çevreye ait metinler; *hukuk belgeleri, mektuplar, sağlık bilgisi metinleri, astronomi metinleri, fal kitapları, şiirler ve halk edebiyatı ürünleri* olarak sınıflandırılmıştır.

Giriş bölümü, *Eski Uygur Türkçesi Metinlerinin Bulunuşu, Okunuşu ve Üzerlerine Yapılan Çalışmalar* başlığında verilen bilgiler ve *Reşit Rahmeti Arat*³ başlıklı bir okuma parçasını içermektedir. İkinci ana başlık olan *Dilbilgisi* bölümü iki alt başlıkta incelenmiştir. Bunlardan ilki *Eski Uygur Türkçesini Orhon Türkçesinden Ayıran Bazı Dilbilgisi Farkları* bölümüdür. Bu bölümde Şen, Ahmet Bican Ercilasun'un *Türk Dili Tarihi* adlı eserinde yer verdiği ekleşme düzeyinde görülen farkları on beş madde ile sıralamıştır. İkinci bölüm ise *Eski Uygur Türkçesinin Dil Özellikleri* bölümüdür. Bu bölüm beş alt başlığa ayrılmıştır. *Ağız Özellikleri* bölümünde Uygur Türkçesinin iki ağzı olan *n ağzı* ve *y ağzı* hakkında bilgiler verilmiştir. *Yazım Özellikleri* bölümünde Uygur alfabesi hakkında genel bilgiler ve bir tabloya yer verilmiştir. *Fatih Sultan Mehmed'in Yarlığı*⁴ adlı bir okuma parçasından sonra *Ses Özellikleri* bölümü başlamaktadır. Bu bölümü de ünlüler ve ünsüzler olarak ikiye ayırıp genel olarak ses değişimleri gösterilmiştir. *Biçim Özellikleri* başlığının altında *yapım ekleri, isimler (ve isimlere gelen çekim ekleri), zamirler, edatlar, bağlaçlar, ünlemler, zarflar, sayı sözleri,*

¹ Semih Tezcan (1994), "En Eski Türk Dili ve Yazını", *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, Ankara: TTK Yayınları.

² Söz konusu okuma parçası Uygur bilgini Şingko Şeli Tutung'un hayatını anlatmaktadır.

³ Söz konusu okuma parçası Reşit Rahmeti Arat'ın kısa bir biyografisidir.

⁴ Reşit Rahmeti Arat, "Fatih Sultan Mehmed'in Yarlığı", *Makaleler, haz. Osman Fikri Sertkaya*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 783-820.

füller (ve *füllere gelen çekim ekleri*), *fülimsiler* ve *yardımcı fiiller* bahisleri bulunmaktadır.⁵ *Söz Dizimi Özellikleri* bölümünde ise Uygur Türkçesinin genel olarak Türkçenin söz dizimine uygunluğu, çeviri eserlerin çok olması ve çeviri yapılırken orijinal dildeki anlamı tam olarak verebilmek için Türkçeye yan cümlelerin girdiği, dini eserlerdeki anlatımı kuvvetlendirmek için ikilemelerin sıkça kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Dinî metinlerdeki terimler için karşılıklar bulunmak suretiyle Türkçe kelime açısından diğer eski lehçelere nazaran daha zengin bir dil kullanıldığı vurgulanmıştır. Dilbilgisi bölümü *Eski Uygur Türkçesinin Dil Devrimine Etkileri veya Arasındaki İlişkiler*⁶ adlı okuma parçasıyla bitirilmiştir.

Üçüncü ana başlık *Ek Kısaltmalarında Dilbilgisi ve İnceleme bölümlerinde kullanılan kısaltmaların açıklamalarına yer verilmiştir.*

Dördüncü ve en kapsamlı bölüm olan *İnceleme* bölümünü Şen, on sekiz alt başlığa ayırmıştır. *İnsani Sudur, Aç Pars Masalı, Küentso Bibliyografyası, Hukuk Belgeleri, Altun Yaruk, Şiir, Mektup* gibi farklı metinlerden, parçalara ayrı ayrı başlıklarda yer vermiştir. Parçaların içeriği hakkında genel bilgiler vermiş ve parçalar hakkında yapılan çalışmalardan bahsetmiştir. Daha sonra metnin yazı çevrimi, harf çevrimi ve satır altı karşılıklarını satır numaraları ile göstermiştir. Metinlerin Türkiye Türkçesine aktarımını da yaptıktan sonra seçilen bölümlerdeki sözcüklerin incelemesini yapmıştır. Bu incelemeler bazen kelime grupları bazında ilgili kelime grubunun metne kattığı anlam ölçüsünde bazen de kelimelerin farklı varyantlardaki ek-kök tahlili şeklinde olmuştur. Yaptığı kelime incelemelerinde kendi görüşlerinin yanı sıra yararlandığı kaynakları dipnot olarak belirtmiştir.

Kaynaklar bölümünde yararlanılan kaynaklara yer verilen eser, incelenen Uygurca metinlerin tıpkıbasımlarının da ilavesi ile desteklenmiş ve elverişli hale getirilmiştir.

Eski Uygur Türkçesi Dersleri adlı kitap, yazarının da hedeflediği üzere lisans ve lisansüstü düzeylerde hem öğrencilerin hem de öğreticilerin faydalanacağı bir eserdir. Özellikle ilgili dersin öğretiminde karşılaşılan problemlerden birisi olan metin temini açısından Uygurca metinlerin el yazmaları, yazı çevrimi, harf çevrimi ve satır altı karşılıklarının bir arada bulunması; Türkiye Türkçesine aktarımı ve kelime tahlilleriyle oldukça bütünleştirici bir kitap olmuştur. Eski Uygur Türkçesi derslerine ait tarihsel alt yapı, gramatikal özellikler ve metinler olarak doyurucu bilgiyi içeren bu eser için Serkan Şen'e teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

⁵ Bu bölümde sıfatlar ile ilgili bir başlığa rastlanılmamıştır.

⁶ Klaus Röhrborn (1998), "Eski Uygur Türkçesinin Dil Devrimine Etkileri veya Arasındaki İlişkiler", *Tarih Boyunca Türk Dili Bilgi Şöleni "Barış Dili Türkçe"*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:81, Ankara, 64-70.